

Jaký jest z toho závěr? Buď církev bez přítěže suchopárných dogmat na příkazy Kristovy v teorii i v praxi bude klásti váhu a tím »objektivnost«
církevního náboženství odůvodní, anebo nevzpamatuje-li se ani v hodině dva-
nácté, nezbude než pracovat o náboženství bez konfese, bez obřadů a bez
prostředníků, v němž by si každý sám dle své rozumové a mravní vyspělosti
bez církve a bez kněží zařídil svůj praktický život a formuloval si svůj poměr
k věčnosti a k nekonečnu. —R.—

Církevní titulatury. President americké republiky, světového významu má
úřední titul: Pane presidente, v zemích bývalého Rakouska odstranily se ti-
tuly: Ekscelence, avšak církev katolická dosud úzkostlivě dbá, aby různá ta-
odstupňování v titulaturách přesně se zachovávala. Její sloh církevní roze-
znává celé stupnice titulatur: Milost obyčejnou, biskupskou a arcibiskupskou,
illustrissima, eximia, amplissima a reverendissima a nejdůstojnější pány, pak
veledůstojné, až poslední řadu tvoří jen pouzí páni důstojní. Jest to vskutku
středověký cop, který naprosto se nehodí do nynější doby demokratické, ve
které má rozhodovat práce, vědomí vykonané povinnosti a snaha po čestném
životě. Vždyť i Kristus spokojil se prostým oslovením: Mistře. A taktnost
mohu zachovávat i bez přemrštěných titulatur, jež vedou k devotnosti a ne-
upřímnosti. —R.—

Vědecká.

Za profesorem Frant. Čádou.

Roztlušen do hloubi duše dívám se na otevřený hrob, který má přijmouti tě-
lesné pozůstatky přítele, kolegy, filosofa. Každé z těchto tří slov vzbuzuje jiný
roj vzpomínek a při každém z těchto slov zjevuje se před mým duševním zra-
kem obraz Frant. Čády jiným zásvitem. Jsou to ovšem jen osobní dojmy pod-
míněné přílišnou blízkostí, ve které nám bylo souzeno kráčet životem, ale teď
nad rakví cítím s jistotou, že dojmy ty tvoří subjektivní rub objektivní líc
skvělého zjevu Frant. Čády, jak se vtiskne v trvalou paměť všech, kdo jej
znali a dovedou jeho práci ocenit ve významu pro kulturní život našeho ná-
roda.

Proto ve chvíli bolestného loučení vzpomínám, jak zvláštním způsobem,
který se tak často neopakuje v životě společenském, osud donutil nás dva,
mne staršího — Čádu mladšího, jíti vedle sebe za společným cílem cestou tak
těsnou, že se zdálo, jakoby na ní nebylo pro dva místa — a přece jsme prošli
ruku v ruce. Přiznám se, že to nebylo mou zásluhou, jestliže nedošlo k jinému
utváření vzájemných našich styků a že právě při této příležitosti naučil jsem
se vážit vlastností jeho povahy. Čáda při vši houževnatosti a roz-
hodnosti ve sledování určitého cíle, který ani na okamžik nespouštěl s očí,
byl tak konciliantní, že dovedl se vyhnouti každému sporu osobnímu a nikdy
sporu nevyvolal. Klidem imponoval, mlčením odzbrojoval. Neocenitelná to
vlastnost, když s ní byla spojena taková duševní potence jako u Čády. Neoce-
nitelná zvláště tam, kde běží o součinnost za společným cílem. Ona podmiňova-
la jeho organisátorský talent a jí děkuje za veliké úspěchy, jichž dosáhl při
řešení problémů praktického života v oboru filantropie a pedopsychologie.
Tato vlastnost rovnala mu cestu, kamkoli jej zanesl proud života a kdekoli
stanul s úmyslem provést nějaké dílo. Pro tu vlastnost neměl nepřátel, všude
byl vítán. Jemu udělal každý všechno rád. Vědělo se, že jeho osoba a přítom-
nost nikdy nebude kamenem úrazu, že by sám předešel osobnímu konfliktu a
jeho vysoká inteligence a vědecký rozhled, podporovaný neobyčejnou pamětí,
v kterémžto ohledu vyrovnal se mu, z těch, které jsem znal, jediný prof. Král,
zajišťovaly mu všeobecný respekt a uznání. Celá jeho bohatá činnost literární
a veškeré jeho působení v širší české veřejnosti nese ráz důstojného klidu a
jakési blahovolné, ale neurážející povznesenosti nad klopotný chvat průměr-
ných pracovníků, ať vezmeme kterýkoli z oborů, do nichž Čáda čině zasáh-

nul. Neholdoval Horácovskému *Odi profanum vulgus*, ale štítil se dusné atmosféry žurnalistických polemik a politických agitací, jakož i osobních invektiv, jaké jsou obvyklé právě v těch oborech vědních, v nichž svou činnost soustředil, v klasické filologii a filosofii.

Zřetelem k tomu můžeme charakterisovati jeho účast v kulturním boji, řekneme-li, že nešel nikdy do fronty, kde zuří bezohledný boj, nýbrž držel se v zázemí, kam nedopadají střely zápolících odpůrců, a zůstal ušetřen neblahých toho následků.

To všechno jasně se ukázalo u příležitosti jeho padesátiletí v oslavných projevech, jichž súčastnily se zástupci všech vrstev inteligence a všech korporací, kterým náleží hodnotit Čádovu činnost odborně vědeckou a filantropickou. V památku vydaném o jeho jubileu od učitelského vzdělávacího spolku *Dědictví Komenského* vypsána jest bohatá činnost Čádova na poli klasické filologie, pedagogiky, psychologie, historie filosofie, estetiky, eugeniky, pedopsychologie a o úspěšnosti této mnohostrané činnosti svědčí uznání, jehož se mu dostalo udělením členství všech našich reprezentativních institucí vědeckých a některých zahraničných.

Úmrtím jeho způsobena ve všech oborech, kde byl činným, citelná mezera; takový vynikající duch, takový iniciativní a skrupulózně svědomitý pracovník nedá se tak hned nahraditi. Pedopsychologie, jeho zamilovaný obor, osiří asi na dlouho. Čáda staral se sice o dorost a vycvičil si více pomocníků; avšak to tvůrčí, to originální, to povzbuzující, co zaručovalo úspěch jeho práci, to nemohl ze sebe přenést na jiné a musí se teprve ukázati, jak a pokud dovedou jeho žáci pracovati bez něho.

A nyní mi vstupuje před oči obraz Čády jako filosofa. Nemíním jeho odbornou práci filosofickou, ta je dostatečně charakterisována tím, co bylo řečeno: tytéž skvělé vlastnosti, táž hloubka a důkladnost. Ale míním jeho filosofii životní, která se nemusí psát do knih, ale projevuje životem, filosofii, která podávajíc celkový názor na svět určuje smysl života a tím člověkovu jednání.

Taková filosofie u Čády byla dlouho pro mnohé a pro širší obecenstvo snad vůbec hádankou. Nemýlím-li se, bylo mu i veřejně vyčítáno, že vyhýbá se určitým odpovědím právě na otázky, na jejichž rozřešení záleží světový názor, ráz, směr filosofie a k nimž se nejvíce poutá zvědavá snaha lidská. Čáda jakoby jen kritisoval — a kritiky jeho jsou skvělé — a jakoby se svým vlastním názorem nechtěl před lidmi; kdežto se mnohým jaksi rozumí samo sebou, že profesor filosofie je povinen posluchačům, kteří k němu přicházejí o radu, podati určitý názor, určitou odpověď na otázky některé, odpověď, za níž stojí celou svou bytostí... M o h l o se tak zdáti a m o h l y se jeviti výčitky oprávněnými.

Ale v tom právě, že si Čáda nechával odpovědi na určité otázky a tím celek svého názoru pro sebe, v tom byla jeho filosofie, tím byl určen jeho směr filosofický, který je zrovna tak oprávněný jako každý jiný. Věděl a dofilosofoval se toho, že na jisté otázky není určitá, vědecky přesná odpověď možná a že to naprosto závisí od každého člověka samotného, dá-li se subjektivními důvody přesvědčiti o možnosti nějaké domněnky o tom tajemném transcendentu. S domněnkami do veřejnosti choditi a nabízet je za pravdu těm, kdo pravdy jsou lační, k tomu byl příliš vědecky vyškolen a vystavovat kritice, po případě polemickým útokům to, o čem měl přesvědčivý důvod ve vlastním uspokojení, k tomu byl příliš hluboce náboženský.

Abychom to vyjádřili filosofickým názvoslovím: Čáda spojil důsledný, veskrzný relativism s pragmatistickým principem životné hypotese, t. j. s principem, že nejvyšší míra pravděpodobnosti nějaké domněnky je v tom, když člověku v životě prospívá, když jej uklidňuje, vnitřně oblaží a s osudem smíří. Toho Čáda dosáhl doplniv pozitivistický základ relativismu hypotesou náboženskou. Možno-li od filosofie žádati víc?

Od filosofa — ano; na něm chceme, nebo máme právo chtíti, aby nás své filosofii naučil, abychom se stali účastnými téhož prospěchu, jakého má ze své filosofie on. A to také Čáda činil: jeho maxima v té příčině byla: a t k a ž d ý f i l o s o f u j e s o b ě s á m. K t o m u vedl své žáky. Ukazoval, jak mají postu-

pováť a co musí vědět, aby mohli filosofovat sobě sami, a učinil tím víc, než kdyby jim kázal o samospasitelnosti nějakého filosofického systému. Na něm samém mohli se přesvědčovat, jakou cenu má pro život filosofie takto nabytá. Pro mne je jisté, že krásná vyrovnanost jeho osobnosti byla způsobována tou jeho filosofií a že zkrasňovala život nejen jemu, nýbrž i těm, kteří stáli jemu nejbliže a k nimž lnul láskou, nejodanější.

A jako plynul život jeho za podmínek závidění hodných, tak krásná byla jeho smrt. Na tváři zesnulého utkvěl výraz toho duševního souladu, kterým se vyznačoval celý zjev profesora Čády za živa. — Při pohledu na něho odpočívajícího klidně na smrtelném loži nepocítil's záchvěvu přirozené bázně před smrtí. Nazývají smrt Musou filosofie — smrt dá člověku nejvíc mysletí — právě bázně před smrtí zbavití pokládá se za hlavní a vlastní úlohu filosofie... Nuže: k úsměvu ztrnulá tvář našeho filosofa, jakoby s jemnou ironií říkala andělu zhoubyl: Kde jest, ó smrti, osten tvůj? — Navždy zůstane tento smírný, utěšující obraz spojen s mou vzpomínkou na zesnulého přítele.

To je ten perisprit, to je to nesmrtelné z lidské bytosti, co přetrvává zánik fyzického těla a dál bude žít s námi a v nás, když a dokud budeme vzpomínati my a naši potomci.

Smírný dojem toho je s to zmenšiti trpkost chvíle rozloučení a ulehčuje mi vykonati čestný, ale smutný úkol, abych jménem české university, již byl ozdobou, vyslovil milému nezapomenutelnému kolegovi poslední pozdrav.

(Řeč nad hrobem promluvil prof. Krejčí.)

Čáda jako pedopsycholog a pedagog. Když na podzim r. 1900 pětatřicetiletý Čáda, který čtyři leta před tím se habilitoval z filosofie na české pedagogice, přednášel poprvé v lidových kursech universitních o psychologii dítěte, nikdo netušil, že právě toto odvětví bude z nejvýznamnějších složek jeho činnosti vědecké a že učiní jeho jméno známým v kruzích všeho učitelstva českého. Je pravda, že práce toho druhu objevovaly se sporadicky u nás již v starších dobách: víme, že o ruchu v dětské světnici psal již v letech sedmdesátých Otakar Hostinský, že řadu dobrých pozorování ze života dětského a zvláště o dětských hrách a hračkách ve svých feuilletonech příležitostně uveřejnil Neruda, že také v Lindnerově nezapomenutelném Pedagogiu objevily se zásluhou učitele Mrázka první překlady pedopsychologických statí Taineových a Darwinových; dokonce jsme u nás již v letech osmdesátých měli protějšek k známé pedopsychologické studii Preyerově: Počátky duševního života dětského od prof. Jana Kaprasa, opřené o pozorování vývoje synka spisovatelova a uveřejňované poprvé v časopise Komenském 1882 a 1883 (později vydány v Samostatném přetisku), chtějí výslovně povzbudit čtenáře ku společné práci, z které by vzešla psychologie dítěte dokonalé, jakožto pevný a spolehlivý základ psychologie individuální a tím i pedagogiky. Konečně nutno vzpomenouti, že jsme již r. 1898 prací Mrázkovou dostali překlad Compayréova spisu o rozumovém a mravnostním vývoji dítěte a že také prof. Masaryk v prvních učitelských kursech universitních 1899—1900 svým místem ocenil správně význam studia dítěte a doporučil, aby si každý učitel založil jakous psychologickou registraturu či deník psychologický, v němž by zaznamenával svá pozorování o dětech.

Čádovi zůstane vždy zajištěna zásluha, že zorganizoval u nás na těchto předchůdcích svých živé a čilé hnutí pro studium a výzkum dítěte, jehož hlasatelem zůstal odtud až do své předčasné smrti; podivnou shodou okolností také poslední samostatná jeho publikace, kterou vydává Dědictví Komenského v těchto dnech jako posmrtnou upomínku, je vzata právě z pedopsychologie: *Rozpravy z psychologie dítěte a žáka*, které mimo nově upravené a doplněné vydání studií Čádových o dětských kresbách a psychologií žáka podávají historický nástin vývoje tohoto odvětví psychologie. Čáda měl bez odporu nejen obsáhlou a důkladnou znalost cizí literatury o dětském životě, nýbrž i vzácné porozumění pro dětskou duši, při čemž jeho známý kriticism byl mu vždy zárukou, aby neupadal v předčasné generalisování a ukvapené idealisování, jež se právě v těchto pozorováních, bohužel, jevívali velmi často.

Jeho výklady o ceně a hodnotě pedopsychologie jakožto vědecké disciplíny, uveřejněné v České Mysli 1902, ukazují docela otevřeně, v čem tkví příčiny toho, že pedopsychologie brzy se přeceňuje (na př. Pérezem, Preyerem, Uferem), brzy zas nedoceňuje (na př. Roycem a Münsterbergem) a Čáda sleduje tu názory proslulého amerického pedopsychologa St. Halla a vykládá zvláště proti Münsterbergovi, že pedopsychologie má právo býti samostatným odvětvím konkrétní (popisné) psychologie, že má své metody i problémy vlastní a ovšem i vlastní hodnotu, ale že ještě je velice daleka onoho ideálu, jež právem klademe do každé vědy a že zatím jen třeba trpělivě a pracně sbírat materiál sem hledící a neukvapovati se praktickými dedukcemi: užije-li závěrů těch pedagogika a didaktika, je věcí vedlejší, která o ceně pedopsychologie jako vědecké disciplíny nerozhoduje...

Velmi záhy mohl Čáda ukázati prakticky a vskutku názorně, jak si studium dítěte v tomto smysle představuje. Když r. 1902 získán byl zásluhou prof. Patocky a říd. učitele Tůmy za spoluredaktora »Pedagogických Rozhledů«, počal hned v prvním čísle XVI. ročníku tohoto odborného časopisu uveřejňovati studii, jež byla tehdy vskutku sensací v našem učitelstvu: *Dětské kresby*. Auktor ukazuje k čilému ruchu, který o těchto spontaních projevech dětské přirozenosti vyvíjí cizina, trpce pohřešuje podobných prací u nás a pokouší se tedy poprvé také v Čechách na podkladě domácího materiálu zajímavě a duchaplně vytýčiti charakteristické rysy dětského kreslení, jež mu jest právem druhem dětské mluvy a prostředkem vlastního výrazu, sice s počátku převahou schematickým, ale později rozhodně individuálním, který právě proto skýtá neocenitelný materiál k ocenění dětské duše přes všecku svou zdánlivou neobratnost a nepropracovanost: právě dětské kresby nám jasně ukazují zvláštnosti a nedostatky dětského nazírání a pozorování. Tato studie Čádova vzbudila, jak je pochopitelné značnou pozornost i v cizině, přeložena byla dokonce dvakrát do ruštiny (Novičem a Bachtinem), vřele oceněna také polským odborníkem v Nowych Torach 1907, ba i zesnulým historikem německým K. Lamprechtem: je rozhodně z prací, které také u nás pomáhaly zlomit konečně samospasitelnou metodu geometrického kreslení a razily cestu směrům novým, v pravdě přirozeným dětskému vývoji a prozírání.

Významným protějškem k této studii jsou Čádovy články o řeči dětské, zvl. o zásobě i povaze slov v dětské mluvě, uveřejněné v Pedagogických Rozhledech roč. XVII., XIX. a XX. Také tu Čáda především oceňuje dosavadní zkoumání této otázky, zvláště názory Meumannovy a Erdmannovy, zdůrazňuje prvotní ráz citový i volní v dětských projevech, jakož i postupné intelektualisování řeči dětské, vykládá dobře, jak počátečná samostatnost tu ustupuje čím dále tím více vlivům okolí, jehož řeč dítě napodobí, ale vždy tak, že konečný produkt je výsledkem obou činitelů, i samého dítěte i okolí (tím řeší otázku apriorismu dětské mluvy): dítě sice tedy nevynalézá ani netvoří vlastního materiálu slovného, ale napodobujíc mluvu dospělých, přetváří ji zároveň formálně po svém. Dobře tu konečně pověděno, že vývoj dítěte ani v této věci není přímočarý a nepřetržitý, nýbrž děje se v intervalech a periodách, jimž by proto vychovatel měl věnovat obzvláštní pozornost.

Jestliže již v těchto pracích svých Čáda upozorňoval na důležitost těchto pozorování pro poznání dětské individuality, jeho článek *O psychologii žáka* (ve Věstníku českých profesorů XIX.), jakož i velmi obsáhlé pojednání *Výzkum žactva* (v Pedagogických Rozhledech XXIV. a XXV.) podrobně a názorně ukazují, jakou hodnotu mají soustavná pozorování pedologická právě pro věk školní, jak jediné systematickým šetřením o inteligenci, tělesném, citovém i volném stavu žáků lze získat vědecky přesnou základnu pedagogické práce, jak pracně, ale spolu nesmírně vděčné téma činosti otvírá se tu učitelům a vychovatelům, jak jmenovitě bylo by lze tu využiti i večírků s rodiči a různých sdružení rodičovských, jak pořizovati »individuální listy« a zkoumati zvláště dětskou zásobu představ atd. To vše je právě úkolem nauky o žáku, jak ji po starších náběžích vymeziti chtěl poprvé štýrskohradecký universitní profesor Martinak.

Ze speciálních otázek upoutal Čádu ještě vývoj dětské schopnosti hudební, o němž napsal pěkný článek do Hudebního Sborníku 1914. Tu stopuje vývoj dětského smyslu pro hudbu a dětské tvořivosti hudební na základě materiálu, který mu zjednálo i pozorování vlastní i zkušenosti učitelů a členů Pedagogického kroužku pražského; z dokladů těch jistě nejzajímavější jsou ukázky vlastních skladeb 6—12letých žáků ze škol amerických.

Rozumí se, že Čádu zajímala též historie hnutí pedopsychologického. Psal o zásluhách Darwinových o vzniku psychologie dítěte (v České Mysli X.) i o Rousseauových názorech na přirozenou povahu dítěte (tamže XIII.), v díle posmrtném vyšla obsáhlá jeho práce: *Počátky psychologie dítěte*, která sleduje vývoj pedopsychologie od dob Sokratových a Platonových a přirozeně nejpodrobněji jedná o době moderní, probírajíc a kriticky oceňujíc odbornou literaturu německou, francouzskou a anglickou (o české, bohužel, Čáda nejedná vůbec snad proto, že by musil především mluvit o sobě samém).

Vzpomeňme konečně, že Čáda napsal předmluvu k Mauerovu překladu *Halloových Vybraných statí pedopsychologických* a ku Kozákovu překladu *Sikorského Výboru prací pedopsychologických*, že po leta řídil oddíl *Pedagogických Rozhledů* věnovaný pedopsychologii, v němž sám uveřejnil nepřehlednou řadu recenzi, referátů a zpráv drobných, že z jeho podnětu ustavilo se v Praze r. 1910 Sdružení pro výzkum dětí, které od r. 1912 soustavně zkoumá pražské dítě po stránce tělesné a duševní a uznáme zajisté, že lze Čádu právem nazvat zakladatelem a hlavním propagátorem české pedopsychologie, která bez něho snad do dnes by byla čekala na své vědecké středisko.

Studia pedopsychologická a vlastní činnost učitelská vedly Čádu, jak je pochopitelné, také k otázkám pedagogickým. Čáda byl rozený učitel, jak svědčilo i jeho dlouholeté působení na středních školách pražských (vedle filosofie učil tu hlavně klasickým jazykům); ovšem jeho výklady universitní v přednáškách a semináři filosofickém, vždy vzorně upravené a didakticky promyšlené i nabádavé, v nichž však Čáda až úzkostlivě se střežil vystoupiti z krajní objektivity a zaujmouti všude kritické stanovisko vlastní. Ale Čáda byl i výborným popularisátorem filosofických a pedagogických poznatků a proto hledaným řečníkem na přednáškách lidových a slavnostních schůzích i sjezdech. Nesčetněkrát přednášel na schůzích učitelských i poradách okresních, jmenovitě pak osvědčil skvěle své vlohy pracovní a organizační ve výboru pražských ekstensí universitních, jichž byl předsedou pět let. A sem bychom mohli přiřadit i jeho propagační činnost v různých spolcích pro speciální otázky výchovné: měl živou účast i v hnutí pro estetickou výchovu i v šíření žakovských prací ručních i v scoutingu i v péči o mládež zpustlou a zanedbanou: právě v těchto institucích zůstane místo jeho dlouho a dlouho nevyplněno a nenahrazeno.

Opětne posléze věnoval Čáda pozornost dějinám a teorii výchovy. Ocenil jmenovitě s hlediska pedopsychologického *Komenského Informatorium školy mateřské*, vyložil *Komenského* názory o vzdělání, probral podobně také pedagogické názory *Amerlingovy* a *Zahradníkovy*. Z jeho prací o *Herbartovi* vzešel konečně zajímavý příspěvek: *Herbartovská pedagogika a novokantismus* (ve *Věstníku českých profesorů VI.*), vykládající o naukách *Natorpových* proti *Herbartovi*, jež dle úsudku Čádova vyplynuly z odchýlných mínění teoreticko-pedagogických a byly rozhodně upřilíšeny.

O. Ká d n e r.

